

SZERKESZTŐI JEGYZET

Az elmúlt hetekben a hazai történelemtanítás utóbbi 30 évének bemutatásával foglalkozó tanulmány írása kötötte le energiáim jelentős részét. A jogszabályok és a szakirodalom feldolgozása révén viszonylag könnyen azonosítható volt a szabályozási ingaműködése: hogyan változtak a szabályozási elvek és szándékok, miként alakult az oktatáspolitikai környezet, miért és miképpen módosultak a pedagógusi munkával kapcsolatos elvárások. Azonosítani és értelmezni lehetett – különösképp az utolsó évtized esetében, ha nem is egyszerűen – az iskola-rendszert, fenntartási viszonyokat, finanszírozást, az oktatás tartalmát, a pedagógusok és tanulók jogállását befolyásoló meghatározó intézkedések rejtett vagy nyílt szándékait és háttereit. Mindebből világosan ki is rajzolódott egy olyan folyamat, amelyben – felhasználva eredményességi és hatékonysági mutatókat – a szakpolitikai irányítás helyébe mindinkább a politikai kormányzás logikája, kommunikációja lépett. A központi/helyi politikai szereplők döntési kompetenciáinak növekedésével pedig együtt járt az intézményi/személyi szakmai (pedagógusi) autonómia háttérbe szorulása.

A folyamat tárgyyszerű feldolgozása és leírása során szembesültem azzal – amit egyébként látens módon tudtam –, hogy az elmúlt 30 évben nem zajlott olyan átfogó, tudományos normákra támaszkodó országos adatfelvétel, mérés, amely a tanulók történelmi érdeklődésére, a feldolgozott témákhoz kapcsolódó fogalmak értelmezésére, többszintű ok-okozati összefüggésekre, történelmi személyek, jelenségek árnyalt értelmezésére kérdezett volna rá. Az 1970-es évek közepén még volt ilyen. Középiskolai osztályfőnököm, történelemtanárom panaszkodott arról, hogy milyen időigényes és bonyolult az

általam kitöltött kérdőívet feldolgozni, mert a történelmi személyekre, jelenségekre vonatkozó kérdésekre bőséges és részletes válaszokat adtam. Természetesen az elmúlt évtizedekben is sor került kisebb vagy nagyobb helyi, regionális mérésekre (pl. bizonyos tévképzetek, a narratív megismerés vagy az iskolai demokráciáról való vélekedés feltérképezése céljából), de ezek általában egy-egy részkérdést jártak körül vagy viszonylag kis mintán dolgoztak, és egyik sem volt többször ismételt, idősoros.

Emlékeim szerint a tanárokat is többször kérdezték az elmúlt évtizedekben. Gondolok az 1995-ös NAT előtti kérdőíves vizsgálatra, vagy az OFI 2001-es obszervációs kutatására, illetve a kétszintű érettségi bevezetését megelőző 2003-as felmérésre, vagy épp a próbaérettségik időszakára.

Sajnos a sötétben tapogatózunk, ha arra keressük a választ, hogy az elmúlt három évtized alatt miként változott a diákok történelmi műveltsége.

Persze rendelkezésünkre állnak a Hivatalnál a középiskolát záró történelem érettségi vizsgák eredményei, de itt inkább statisztikai adatokat ismerünk; évente kb. 70 ezren tesznek vizsgát, 8-9 százaléuk vállalja az emelt szintű megmérettetést. A diákok eredményeiről is *számok* derülnek csak ki: középszinten évente átlagosan országosan 3,5-es eredménnyel zárulnak a vizsgák, és a gimnazisták átlagosan 10%-kal jobb eredményeket érnek el, mint a szakképzésben és esti/levelező oktatásban tanulók. A történelmet emelt szinten választók relatíve magas száma sem informatív: nem a történelemtudomány iránti elköteleződést jelzi, sokkal inkább arról tanúskodik, hogy az itt szerzett felvételi pontok a felsőoktatás több területén (jog- és közgazdaságtudomány) is érvényesíthetők. Ezt mutatja egyébként

a történelem OKTV helyezettek egyetemi továbbtanulási útvonala is.

Az általános iskolákról még kevesebb a tudásunk, hiszen itt nincs tanulmányokat záró vizsga, és nem látszik semmiféle oktatáspolitikai törekvés, amely az országos kompetenciamérést a társadalomtudományi területre is kiterjesztené. Sajnos az OECD keretében is kisebbségbe kerültek a demokratikus viszonyok felmérését szorgalmazó országok. Így elgyengülni látszanak azok a nemzetközi szándékok, amelyek az IEA *szociális és állampolgári kompetenciák (civic education)* mérésének kiterjesztésére irányulnának. Tudomásul kell vennünk, hogy ma a világ fejlettebb régióit az innováció területén a technológiai tudás mérése jobban érdekli, mint a társadalomtudományi terület.

A tanulók történelmi érdeklődése, tudása tekintetében a különböző általános és középiskolai versenyek sem szolgálnak elérhető információval. Pedig a 2020/21-es tanévre közel 50 féle versenyt hirdettek meg központi, regionális és helyi intézmények (pl. az Oktatási Hivatal, Pedagógiai Központok, egyetemek, iskolák, szakmai és civil szervezetek, egyesületek, alapítványok). Ezeken bizonyára több ezer diák vesz részt (bár erről sincs összesített adat) demonstrálva a történelem tantárgy iránti elkötelezettségét, és számos felkészítő tanárnak jelent szakmai kihívást a felkészítési folyamat, illetve elismerést diákjai eredményes szereplése. A tantárgy helyzetéről tehát e versenyek adhatnának valamilyen érdemi szakmai visszajelzést – ha az ezekből származó, nagyon változó megbízhatóságú adatokat, feladatokat, megoldásokat és

eredményeket a kutatók rendszeresen és tudományosan feldolgoznák. Jelenleg azonban az adatbázisokon túl csak eredményekről, helyezettekről szóló híradások, beszámolók és személyes impressziók állnak rendelkezésünkre.

Tehát arra az alapkérdésre, hogy miként változott az elmúlt 30 évben a diákok történelem tantárgyhoz való hozzáállása, hogyan alakult a múlt feldolgozása révén történelmi tudatuk, és ebben milyen és mekkora szerepe volt az iskolai keretek között folyó történelemoktatásnak, tudományos megalapozottságú választ nem tudunk adni. Ami azért sajnálatos, mert ez idő alatt *hatszor* módosultak a központi *tantervi előírások* és ebből következően a *tankönyvek* – és háromszor a tanári képzésekre vonatkozó előírások.

Gondoljuk csak végig – most, a Covid-vakcina kikísérletezésének időszakában –, hogy nálunk a központi tantervi változásokat nem előzte meg a tanulók tudására vonatkozó átfogó diagnosztizálás. Mérések és kísérletek nélkül léptek érvénybe az elmúlt évtizedekben a terápiát jelentő döntések/intézkedések. Ami nemcsak azért veszélyes, mert elfogadott mintává válhat a tényeket és adatokat mellőző beavatkozások rendszere, ez pedig hosszú távon a tudományos kutatások szükségességét kérdőjelezi meg és a kulturális és társadalmi tőke leértékelődését eredményezi – hanem azért is, mert ez sufnituning és buhera, amely emberéleteket veszélyeztet. És ezeknek a döntéseknek én is nem egyszer részese voltam – belegondolni is szörnyű.

Kaposi József

A *Tanulmányok* rovatba érkező írásokat lektoráltatjuk.

A publikációs stílusra vonatkozó útmutatás, valamint a bírálati adatlap a lektorálás szempontjaival elérhető a honlapunkon: <http://upszonline.hu>